Uppdragsunderskridanden och feltolkning av processhandlingar*

Av jur.dr Alexander Hardenberger[1]

17 kap. 3 § rättegångsbalken (RB) omgärdas av omfattande begrepps- och teoribildning. Som exempel har det skrivits tre svenska avhandlingar med bestämmelsen som huvudtema.[2] Det är en omdebatterad fråga i vad mån civilprocessens begrepps- och teoribildning bör tillämpas analogt i skiljeförfaranden enligt lagen (1999:116) om skiljeförfarande (LSF). LSF har ingen uttrycklig bestämmelse som motsvarar 17 kap. 3 § RB. Däremot förekommer det inte sällan att svenska domstolar hänvisar till bestämmelsen i klanderdomar, dvs. vid ställningstaganden till om det förekommit uppdragsöverskridanden eller handläggningsfel enligt 34 § LSF. I den följande artikeln analyseras två särskilda frågor på det aktuella temat. Den första frågan rör ramarna för skiljenämnds tolkning av parternas processhandlingar. Den andra frågan rör klassificeringen av förfarandefel bestående i underlåten sakprövning.

1 Inledande anmärkningar

Skiljeförfarandet präglas av *dispositionsprincipen*.[3] Principen innebär att en skiljenämnd ska eller får företa process(rätts)handlingar endast på initiativ av parterna.[4] Ett uttryck för dispositionsprincipen är att parterna genom sina dispositioner bestämmer innehållet i och ramarna för processen.[5] Detta brukar för skiljeförfaranden uttryckas som att parterna styr över prövningens *inre ram*.[6]

* Denna artikel har genomgått kvalitetsgranskning genom s.k. peer review (granskning av jämlike).

[1] Postdoktor i processrätt vid Juridiska fakulteten, Lunds universitet. Artikeln utgör en utvecklad version av ett tidigare skrivet rättsutlåtande, se Svea hovrätts mål T 10581-24, aktbil. 101. Hovrätten avgjorde klandermålet på frågan om särskiljbarhet som förutsättning för partiellt undanröjande. Domen berör därför inte de frågor som står i fokus för denna artikel.

[2] Se Boman, Om åberopanden och åberopsbörda i dispositiva tvistemål, 1964; Hardenberger, Åberopsbörda i dispositiva tvistemål, 2023; och Westberg, Domstols officialprövning, 1988.

[3] Se exempelvis SOU 1994:81, s. 146 och 176 ff.; samt prop. 1998/99:35, s. 115 och 145.

[4] Jfr Ekelöf m.fl., Rättegång. Häfte 1, 2016, s. 61. Jag använder nedan termen processhandling(ar).

[5] För motsvarande beskrivningar, se Heuman, Skiljemannarätt, 1999, s. 280; Lindskog, Skiljeförfarande, 2020, III:O, avsnitt 2.1.5. För frågor om skiljenämndens ansvar att materiellt processleda parterna och detta ansvars förhållande till parternas bestämmanderätt över processföremålet, se SOU 1994:81, s. 151 ff.; och prop. 1998/99:35, s. 119 ff. Se vidare i noterna 38–41 nedan.

[6] Se Lindskog, 2020, IV:0, avsnitt 3.2. För illustrativa beskrivningar av rättsläget, se Svea hovrätt mål T 1356-18, avgörande 2022-11-04, s. 32 f.; och T 8492-23, avgörande 2024-11-28, s. 10. För en kommentar till 2024 års avgörande, se Heuman, Ett hovrättsfall om ett klandergrundande uppdragsöverskridande som består i att avtalsinnehåll inte åberopats, i JT 2024–25 s. 724 ff.

Regeln om att ett domstolsavgörande i ett dispositivt tvistemål inte får grundas på en omständighet som inte har åberopats av (rätt) part till grund för dennes talan kommer till uttryck i 17 kap. 3 § andra meningen RB. Det finns i förarbeten,[7] domstolspraxis[8] och doktrin[9] gott stöd för att bestämmelsen är analogt tillämplig i skiljeförfaranden enligt LSF, även om vissa författare uttryckt det som att den princip som 17 kap. 3 § andra meningen RB ger uttryck för gäller också i skiljeförfaranden (dvs. som direkt tillämplig norm, utan analogi från RB).[10] Oberoende av om regeln är direkt eller analogt tillämplig utgör den en handlingsregel för skiljenämnden. Regeln innebär att en skiljenämnd till grund för en skiljedom endast får lägga omständigheter som åberopats av (rätt) part till grund för dennes talan. En förutsättning för att en skiljenämnd ska få uppta en konkret omständighet som ett element i *domsgrunden* är med andra ord att den part som disponerar över frågan om omständigheten ska omfattas av prövningens inre ram — dvs. den part som bär åberopsbördan för omständigheten i fråga — har valt att genom åberopande underställa omständigheten skiljenämndens sakprövning.[11] Det krävs med andra ord en ensidig processhandling från parten i fråga — ett *åberopande* — för att skiljenämnden i sin tur ska få processhandla genom att sakpröva (bevisvärdera och relevansbedöma) omständigheten och lägga den till grund för skiljedomen som en för rättsföljden omedelbart relevant omständighet (som ett tillämpat *rättsfaktum*).[12]

[7] Se not 3 ovan samt prop. 2017/18:257, s. 49. Se dock SOU 2015:37, s. 130 f.

[8] Se NJA 2009 s. 128 (”Soyak”); och NJA 2016 s. 51. Det finns ett stort antal domar från Svea hovrätt som bekräftar att 17 kap. 3 § andra meningen RB är analogt tillämplig i skiljeförfaranden enligt LSF, varav ett flertal hänvisas i denna artikel.

[9] Se exempelvis Danielsson, Något om åberopande i skiljeförfarande, i Festskrift till Lars Pehrson, Pehrson & Bernitz (red.) 2016, s. 99; Heuman, 1999, s. 337 f.; Heuman i JT 2024–25 s. 724 ff.; Heuman, Förhållandet mellan principerna om partsautonomi och åberopsskyldighet i skiljetvister, i JT 2024–25 s. 924 ff.; Maunsbach, Uppdragsöverskridande och handläggningsfel som klandergrund, i Festskrift till Peter Westberg, Hardenberger & Maunsbach (red.) 2024, s. 420 ff.; och Westberg och Maunsbach, Civilrättskipning. II, 2021, s. 55. Se dock Lindell, Civilprocessen. Rättegång samt skiljeförfarande och medling, 2021, s. 742 ff.

[10] Se Lindskog, 2020, IV:0, avsnitt 3.2.1, not 3011 (37).

[11] Se härtill Svea hovrätt, T 10465-23, avgörande 2025-05-28, s. 126. För utveckling om begreppet domsgrund, se exempelvis Boman, 1964, s. 7 f.; Ekelöf, Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper, 1956, s. 59; och Lindell, Bevis- och rättstillämpning — en samtidig verksamhet, 2024, s. 144 f. För utveckling om de ramar för domsgrunden som följer av 17 kap. 3 § RB, se Hardenberger, 2023, kap. 11.

[12] Jag är medveten om att termerna ”rättsfaktum” och ”bevisfaktum” inte används i samma utsträckning i skiljeprocesser som i tvistemål. Likväl är det parterna till ett skiljeförfarande som genom olika processhandlingar styr ramarna för skiljenämndens uppdrag, inbegripet hur nämnden har att hantera olika i processmaterialet förekommande omständigheter. Vissa omständigheter ska skiljenämnden bevispröva och pröva mot i målet tillämpliga materiella rättsnormer. Andra omständigheter ska skiljenämnden beakta inom ramen för sin bevisvärdering. Omständigheter som någon av parterna önskar underställa bevisprövning och materiell relevansbedömning ska åberopas (processhandling), medan det räcker att omständigheter som någon av parterna önskar underställa skiljenämndens bevisvärdering förs in (processhandling) i målet. Hur den aktuella kategorin av omständigheter benämns är givetvis av sekundär betydelse, men av

En domstolsdom i strid med 17 kap. 3 § andra meningen RB utgör i RB:s mening ett grovt rättegångsfel.[13] Ett sådant fel kan föranleda att domen i fråga undanröjs, antingen på ordinär[14] eller extraordinär[15] väg. För undanröjande krävs att felet kan antas ha inverkat på utgången i målet.[16] På ett motsvarande sätt utgör en skiljedom över en icke åberopad omständighet ett *uppdragsöverskridande* enligt 34 § första stycket 3 LSF. För att skiljedomen ska helt eller delvis upphävas krävs att uppdragsöverskridandet sannolikt har inverkat på utgången i målet.[17] Mot bakgrund av rättsmedlens likartade uppbyggnad finns det, i avsaknad av direkt applicerbara prejudikat, skäl att söka ledning i praxis om grova rättegångsfel vid en analys av LSF:s regler om uppdragsöverskridande och *vice versa*.[18]

Vad gäller skiljeprocessen finns det anledning att i relation till parternas dispositioner skilja mellan ett antal situationer. Ett första typfall är att skiljenämnden på eget initiativ (*ex officio*) sakprövat en omständighet som inte omfattas av ett åberopande eller att skiljenämnden sakprövat en omständighet som omfattas av ett erkännande (vitsordande).[19] I dessa situationer kan skiljenämnden ha *gått utöver uppdragets inre ram* så som den bestämts genom parternas processhandlingar och situationen ska bedömas mot bakgrund av 34 § första stycket 3 LSF. Ett alternativt typfall är att skiljenämnden till följd av misstag, förbiseende eller feltolkning har underlåtit att sakpröva en i målet åberopad och icke erkänd omständighet, eller att skiljenämnden felaktigt uppfattat ett sakförhållande som otvistigt i såväl faktiskt som rättsligt hänseende

enkelhetsskäl har jag i denna text valt att begagna mig av civilprocessens terminologi. När jag således benämner något som ett rättsfaktum åsyftar jag en faktisk omständighet som ensam eller i förening med andra faktiska omständigheter uppfyller ett rekvisit i en rättsregel. När jag talar om ett *påstått rättsfaktum* avses vidare partens påstående om att en faktisk omständighet är relevant för den omtvistade rättsföljden och således konstituerar ett rättsfaktum. När jag i stället talar om ett *tillämpat rättsfaktum* åsyftar jag en faktisk omständighet som skiljenämnden i sina domskäl subsumerar under en rättsregel och således använder för att motivera utgången i målet. Det ska noteras att en part givetvis kan åberopa en grupp omständigheter i syfte att skiljenämnden ska bevispröva och relevansbedöma dessa, utan att förena åberopandet med påståenden om omständigheternas materiella relevans. I dessa fall förefaller det ändamålsenligt att benämna gruppen av omständigheter som ”åberopade omständigheter” eller dylikt. Detta gäller även inom ramen för civilprocessen, se vidare i Hardenberger, 2023, s. 53 f. och 207 ff.

[13] Se exempelvis NJA 2016 s. 791; och NJA 2019 s. 802 (”Abbes bygg”).

[14] 50 kap. 28 § RB.

[15] 59 kap. 1 § första stycket 4 RB.

[16] Se not 14 och 15.

[17] Se exempel från Högsta domstolens praxis i not 8 ovan. Se även Heuman, 1999, s. 605 ff.; och Lindskog, 2020. V:34, avsnitt 4.3.4 och 4.3.8.

[18] För en diskussion om detta utrymme, se Heuman, Vilken betydelse har prejudikat om domvilloklagan för bedömningen av klandermål rörande handläggningsfel? Del I, i JT 2016–17 s. 729 ff.; och Heuman, Vilken betydelse har prejudikat om domvilloklagan för bedömningen av klandermål rörande handläggningsfel? Del II, i JT 2016–17 s. 985 ff.

[19] Ett erkännande kan (men måste inte) omfatta såväl sakfrågan (existens) som rättsfrågan (rättslig relevans), jfr exempelvis Boman, 1964, s. 49 ff.; Ekelöf, Edelstam och Heuman, Rättegång. Häftet 4, 2009, s. 67 f.; och Westberg, Parts förfoganderätt och domarens rättsanvändning, i JT 2011–12 s. 168 ff.

och därför lagt det till grund för domen utan närmare sakprövning.[20] Skiljenämnden har med andra ord *inskränkt sin prövning* till att omfatta mindre än vad som ryms inom uppdraget så som det bestämts genom parternas processhandlingar. Sistnämnda situation kan — i den delen skiljenämnden feltolkat eller helt bortsett från en processhandling — prövas mot regeln om *handläggningsfel* i 34 § första stycket 7 LSF.[21] I dessa situationer riskerar dock uppdelningen mellan uppdragsöverskridanden och handläggningsfel att ge upphov till gränsdragningssvårigheter, inte minst i situationer där det finns utrymme för olika tolkningar av parternas processhandlingar.[22] Ett alternativt synsätt är att även en underlåtenhet att pröva hela den partsbestämda tvisten — exempelvis ett framställt yrkande, en åberopad grund eller ett åberopat motfaktum — utgör ett uppdragsöverskridande.[23] Med ett sådant synsätt skulle sistnämnda situation även kunna prövas mot 34 § första stycket 3 LSF. Jag återkommer till problematiken nedan.

2 Allmänt om klara och otvetydiga åberopanden

Åberopandet utgör en processhandling som syftar till att åstadkomma processuella rättsverkningar.[24] Vid en analys av de krav på tydlighet som gäller för processhandlingen bör det skiljas mellan *processhandlingen som sådan*[25] och *föremålet*[26] för processhandlingen. Enkelt uttryckt är det en sak att partens processhandlingssyfte kommer till tydligt uttryck — dvs. viljan att genom åberopande underställa en omständighet skiljenämndens sakprövning — och en annan sak att den omständighet som underställs sakprövning är beskriven på ett konkret och specifikt sätt.

Jag fäster nedan fokus på de tydlighetskrav som gäller för processhandlingen åberopande som sådan. För processhandlingen åberopande gäller ett högt krav på tydlighet. Av Högsta domstolens praxis följer att kravet, inom ramen för tvistemålsprocessen, är att åberopande part ska ge *klart och otvetydigt* uttryck för att en omständighet åberopas

[20] Se föregående not.

[21] Se exempelvis NJA 1975 s. 536 (”Repotype”); NJA 1990 s. 419 (”Red Sea”); NJA 2019 s. 171 (”Belgor”), punkt 28 och 34; Svea hovrätt, T 11225-23, avgörande 2025-03-05, s. 17 f.; och Svea hovrätt, T 10465-23, avgörande 2025-05-28, s. 126 och 140. Se även Heuman, 1999, s. 612; Heuman, i JT 2016–17 s. 989; och Lindskog, 2020, V:34, avsnitt 4.3.4 not 3711 (190), avsnitt 5.1.5 samt avsnitt 5.2.2. Se också I:0, avsnitt 1.3.3 vid not 342 (25).

[22] Se prop. 1998/99:35, s. 144 f.; Lindell, 2021, s. 764 f.; och Lindskog, 2020, V:34, avsnitt 5.1.1.

[23] För denna uppfattning, se Heuman, 1999, s. 612 ff.; Hobér, International commercial arbitration in Sweden, 2021, s. 291 p. 8.81; Lindell, 2021, s. 764 f.; och Maunsbach, Uppdragsöverskridande och handläggningsfel som klandergrund, 2024, s. 427. Uppfattningen vinner även stöd i praxis från Svea hovrätt, se T 1356-18, avgörande 2022-11-04, s. 36; och T 540-23, avgörande 2025-01-10, s. 20.

[24] För en behandling av processhandlingsbegreppet, se Ekelöf m. fl., 2016, s. 39. Notera att det finns processhandlingar som har betydelse på annat sätt än genom sina rättsverkningar.

[25] För en ingående behandling av processhandlingen åberopande i en tvistemålskontext, se Hardenberger, 2023, kap. 8.

[26] För en ingående behandling av föremålet för ett åberopande i en tvistemålskontext, se Hardenberger, 2023, kap. 7.

till grund för talan.[27] Högsta domstolens riktlinje har fått genomslag inte bara i tvistemål,[28] utan Svea hovrätt har slagit in på en motsvarande linje i klandermål.[29] I litteraturen har det argumenterats för att kravet i praktiken innebär att det för att en omständighet ska anses vara åberopad krävs att den så tydligt har lagts till grund för en viss yrkad rättsföljd, att detta måste ha varit uppenbart för såväl motparten som skiljenämnden.[30] Bedömningen sker på objektiva grunder och det avgörande är inte att parten haft ett visst syfte med att hänvisa till en viss omständighet, utan att detta syfte kommit till så tydligt uttryck att det inte kunnat missförstås av vare sig motparten eller skiljenämnden.[31]

Det höga kravet på tydlighet motiveras framförallt av motpartens intresse av att veta vad denna har att försvara sig mot (*rättssäkerhetsintresse*).[32] Mot bakgrund av att detta intresse gör sig gällande med samma styrka i skiljeprocessen som i tvistemålsprocessen, har det i litteraturen argumenterats för att det saknas anledning att ställa ett lägre krav i skiljeprocessen jämfört med vad som gäller för rättegången i allmän domstol.[33] I internationella skiljetvister kan det dock vara befogat med en mer aktiv materiell processledning från skiljenämndens sida, för att på så sätt säkerställa att parterna klargör sina positioner.[34]

Att parternas åberopanden kommer till klart och otvetydigt uttryck är vidare en förutsättning för att parterna ska ges möjlighet att på ett adekvat sätt framställa invändningar mot varandras åberopanden.[35] Först om parterna vet vad de har att försvara sig mot går det att åstadkomma ett ändamålsenligt *kontradiktoriskt samtal* mellan parterna om det omtvistade händelseförloppet. Ett lägre krav på tydlighet skulle omvänt innebära att parterna gavs anledning att bemöta och invända mot en betydligt större del av de sakförhållanden som nämnts och diskute-

[27] Detta krav etableras i NJA 2019 s. 802 (”Abbes bygg”), punkt 13. Se även NJA 1990 s. 419 (”Red Sea”) (s. 433) avseende kravet på tydlighet vad gäller en återkallelse; och NJA 2010 s. 643, punkt 6, som rör kravet på tydlighet vad avser ett erkännande. Jfr med NJA 1974 s. 454 för kravet på tydlighet vad gäller en justering av åtalet inom ramen för straffprocessen (”otvetydigt framgår”).

[28] Se exempelvis Svea hovrätt, T 1326-23, avgörande 2024-12-20, s. 5 f.; och T 349-24, avgörande 2025-02-28, s. 4.

[29] Se exempelvis Svea hovrätt, T 9246-21, avgörande 2023-02-23, s. 23; T 9629-23, avgörande 2024-06-19, s. 9; T 10465-23, avgörande 2025-05-28, s 126; och T 12192-25, avgörande 2025-09-18, s. 5.

[30] Så uttryckt i Lindskog, 2020, IV:0, avsnitt 3.2.2. För motsvarande påpekanden vad avser tvistemålsprocessen, se Boman, 1964, s. 15; Hardenberger, 2023, s. 298 ff.; och Westberg, Överraskande rättsbildning på grundval av handelsbruk eller allmänt tillämpade standardvillkor, i JT 2000–01 s. 370 f.

[31] Jfr Boman, 1964, s. 14; och Westberg, 1988, s. 111 f. Svea hovrätt uttrycker det som att motparten ur ett omfattande processmaterial inte ska behöva gissa sig till vad som åberopas, se Svea hovrätt, T 10465-23, avgörande 2025-05-28, s. 126.

[32] Se i föregående not hänvisat avgörande, samma sida.

[33] Se Lindskog, 2020, IV:0, avsnitt 3.2.2.

[34] Se härtill SOU 1994:81, s. 176 f.; och prop. 1998/99:35, s. 144 f. Se även Heuman, 1999, s. 338; Heuman i JT 2024–25 s. 728 f.; och Svea hovrätt, T 1356-18, avgörande 2022-11-04, s. 33. Jag har av utrymmesskäl valt att inte fördjupa problematiseringen vad avser internationella skiljeförfaranden. Jag återkommer dock till den materiella processledningen nedan.

[35] Detta är ett bärande argument i NJA 2016 s. 791, punkt 7.

rats under processens gång (parterna vet inte vad de ska försvara sig mot), samtidigt som skiljenämndens uppdrag skulle vidgas till att pröva den rättsliga relevansen av en större mängd sakförhållanden (allt som ryms inom den vagare ramen ska sakprövas). I förlängningen skulle ett lägre krav på tydlighet inte bara undergräva motpartens rättssäkerhetsintresse, det skulle även bidra till en processekonomiskt ogynnsam ordning.[36]

I praktiken är det dock sällan de klart och otvetydigt åberopade omständigheterna eller de inte ens omnämnda omständigheterna som vållar bekymmer. Frågor uppstår i stället i relation till omständigheter som på ett eller annat sätt varit föremål för diskussion under processen, men där parterna och/eller skiljenämnden kan ha uppfattat parternas processhandlingar på olika sätt. Vad som kännetecknar dessa situationer är alltså att det någonstans i processmaterialet finns konkret beskrivna sakförhållanden, samtidigt som det inte har stått klart för tvistens centrala aktörer — parterna och skiljenämnden — huruvida aktuella sakförhållanden underställts skiljenämndens bevis- och relevansprövning genom åberopande.

I aktuella situationer är utgångspunkten — ibland uttryckt som en presumtion[37] eller en *in dubio*-regel — att en i processmaterialet förekommande omständighet inte är åberopad på ett sådant sätt att den får upptas i domsgrunden. Det krävs synliga förhållanden som tydligt pekar på att omständigheten åberopats till grund för någon av parternas talan, för att utgångspunkten (presumtionen) ska brytas. I tveksamma fall (*in dubio*) ska det antas att omständigheten inte åberopats på ett sådant sätt att den kan läggas till grund för domen som ett tillämpat rättsfaktum.

Den beskrivna utgångspunkten hänger samman med skiljenämndens *processledningsansvar*.[38] I de ovan beskrivna problemsituationerna är det ofta motiverat att skiljenämnden griper in och klargör parternas positioner. I skiljenämndens processledningsansvar ligger nämligen att det vid målets avgörande ska vara klarlagt vilka omständigheter som åberopas till grund för respektive parts talan.[39] I detta läge ska det, i en idealsituation, inte finnas i målet omnämnda eller diskuterade sakförhållanden för vilka det är oklart om de åberopas till grund för någon av parternas talan (som påstådda rättsfakta).[40] Sådana oklarheter ska

[36] Ett utvecklat resonemang på detta tema återfinns i Hardenberger, 2023, s. 312 ff.
[37] Se exempelvis Lindskog, 2020, IV:0, avsnitt 3.2.1 i not 3010 (36).
[38] Se härtill SOU 1994:81, s. 150 och 177; prop. 1998/99:35, s. 120 och 146. Se även NJA 1973 s. 740 där Högsta domstolen uttalar att det är en öppen fråga i vad mån bristande processledning från skiljemäns sida kan utgöra skäl att upphäva en skiljedom. Det får idag anses stå klart att grova brister i den materiella processledningen kan utgöra klanderbara fel, se Maunsbach, Uppdragsöverskridande och handläggningsfel som klandergrund, 2024, s. 446 ff. I fråga om omfattningen av nämndens materiella processledning, se även SAA Arbitration Reports, 2024: 1–5, Högkvalitativa skiljeförfaranden i Sverige, s. 95 ff.
[39] För motsvarande påpekanden, se Heuman, 1999, s. 338 och 384 ff.; samt Lindskog, 2020 III:21, avsnitt 6.1.4. Se även III:0, avsnitt 2.1.5.
[40] Jfr not 12 ovan.

skiljenämnden i stället ha rett ut genom frågor och påpekanden till parterna, så att parternas positioner i alla avseenden framstår som klara för såväl parterna själva som skiljenämnden.[41] Detta är inte minst motiverat i internationella skiljetvister.[42] Skulle det trots skiljenämndens försök att klargöra parternas positioner förbli oklart om en eller flera omständighet(er) har underställts skiljenämndens sakprövning genom åberopande, menar jag att utgångspunkten i linje med vad som anfördes ovan bör vara att omständigheterna inte får läggas till grund för skiljedomen (som tillämpade rättsfakta).[43]

Såväl det höga kravet på tydlighet i fråga om parternas åberopanden som skiljenämndens processledningsansvar bidrar till att *motverka överraskningar* för parterna. Som ovan nämndes syftar det höga kravet på tydlighet till att tillgodose motpartens rättssäkerhetsintresse. Motparten ska veta vad denne har att försvara sig mot och genom detta ges möjlighet att ta tillvara sina intressen i processen. Om det inte tydligt framgått att åberopande part lagt en viss omständighet till grund för sin talan, samtidigt som skiljenämnden anser sig ha befogenhet att grunda skiljedomen på omständigheten i fråga, kommer skiljedomen komma som en överraskning för i vart fall en av parterna. Denna överraskningseffekt ska inte uppstå och effekten kan motverkas antingen genom att skiljenämnden inom ramen för sin processledning klarlägger parternas positioner, eller genom att skiljenämnden avstår från att grunda skiljedomen på omständigheten i fråga.

Sammantaget gäller således att åberopande parts processhandlingssyfte — dvs. önskan att lägga en omständighet till grund för sin talan — måste komma till klart och otvetydigt uttryck. Detta innebär att processhandlingssyftet på objektiva grunder måste ha kommit till ett sådant uttryck att den inte kunnat missförstås, vare sig av motparten eller skiljenämnden. Tydlighetskravet gäller för varje omständighet på verklighetsplanet som skiljenämnden upptar som ett element i domsgrunden, dvs. för varje omständighet som läggs till grund för domen som ett tillämpat rättsfaktum. I osäkra fall ligger det på skiljenämnden att genom materiell processledning klargöra parternas positioner. I avsaknad av klargöranden bör utgångspunkten enligt min mening vara att oklarheter i förhållande till parternas åberopanden medför att aktuella omständigheter inte får läggas till grund för skiljedomen som tillämpade rättsfakta.

[41] Jfr NJA 1976 s. 289; NJA 1987 s. 450; och NJA 2014 s. 212, p. 9 och 10. Även om fallen rör tvistemålsprocessen illustrerar de behovet av materiell processledning då partens position inte blivit klart formulerad. Notera även att Högsta domstolen i NJA 1990 s. 419 (”Red Sea”) framhåller att skiljenämnden vid flera tillfällen försökt få klarhet i partens position.

[42] Se not 34 ovan.

[43] Jfr not 12 ovan.

3 Särskilt om åberopanden under rättsliga rubriker eller genom hänvisningar till underavsnitt och bilagor

När det kommer till parternas åberopanden uppställs inte något formkrav, vare sig i RB eller LSF. En viktig skillnad mellan processformerna är dock att tvistemålsprocessen präglas av muntlighet[44] och omedelbarhet,[45] medan detsamma inte gäller för skiljeprocessen.[46] Där ett åberopande i tvistemålsprocessen som utgångspunkt ska ske muntligt och omedelbart under huvudförhandlingen, kan ett åberopande i skiljeprocessen ske mer formlöst. Detta är en följd av den skiljerättsliga utgångspunkten om att allt som tillförs målet i princip utgör processmaterial, således även det som inte har berörts under en slutförhandling. Samma krav på tydlighet vad avser parternas åberopanden gäller dock i de båda processformerna.

Avsaknaden av formkrav innebär att det principiellt sett inte finns något som säger att ett åberopande *måste ske* exempelvis i en inlaga eller under viss rubrik. Som utgångspunkt finns det därmed inte något hinder mot att parterna sprider ut sin beskrivning av det tvisterelevanta händelseförloppet i olika dokument, exempelvis inlagor, bilagor och underbilagor. Det finns inte heller något hinder mot att parterna sprider ut sina åberopanden under olika rubriker i de aktuella inlagorna. Det sagda förutsätter dock att det är klart och otvetydigt vad avser *varje*[47] åberopad omständighet att parten önskar underställa just den omständigheten skiljenämndens prövning (som ett påstått rättsfaktum).[48]

Ovan beskrivna tillvägagångssätt vållar dock inte sällan problem. Detta kan illustreras med ett antal exempel. Anta att en av parterna hänvisar till en omständighet under en rubrik som inte har direkt med grunderna för talan att göra. Räcker hänvisningen för att processhandlingssyftet ska ha kommit till tillräckligt tydligt uttryck? Förmodligen inte.[49] Anta vidare att åberopande part med användande av en rättslig term (abstrakt rättsfaktum) — ”fel”, ”vårdslöshet”, ”reklamation” — ger uttryck för att en viss rättsfråga ska underställas skiljenämndens prövning; frågan om det är fel i varan, om skadegöraren varit vårdslös och om felet reklamerats i rätt tid. Räcker detta för att alla konkreta omständigheter som faller under det rättsliga begreppet i fråga ska anses underställda skiljenämndens sakprövning som rättsfaktapåståenden? Förmodligen inte. I stället gäller att åberopande part har att sortera ut och åberopa varje konkret omständighet som denne menar är av omedelbar relevans för felbedömningen, vårdslöshetsbedömningen eller reklamationsbedömningen. Vad dispositionsprincipen säger är att

[44] 43 kap. 5 § RB.
[45] 17 kap. 2 § RB.
[46] Se prop. 2017/18:257, s. 18; SOU 1994:81, s. 68; och prop. 1998/99:35, s. 40 och 110 ff.
[47] Se NJA 2019 s. 802 (”Abbes bygg”), punkt 13. Notera att Högsta domstolen skriver att kravet gäller för omständigheten (i singular), inte för grunden, saksammanhanget e.d.
[48] Jfr not 12 ovan.
[49] Se härtill NJA 1996 s. 52. Fallet kommenteras vidare nedan.

skiljenämnden inte får grunda sin bedömning av de aktuella frågorna på andra omständigheter (konkreta rättsfakta) än de som åberopats i målet.[50] Även om en i processmaterialet förekommande omständighet är att hänföra till frågan om fel, vårdslöshet eller reklamation räcker inte detta för att omständigheten i fråga ska anses ha blivit åberopad på ett erforderligt sätt. Nämnda utgångspunkt ligger underförstådd i tanken att parterna styr över vilka av alla potentiellt relevanta sakförhållanden som ska bevis- och relevansprövas av skiljenämnden. För varje konkret omständighet som en av parterna önskar åberopa behöver processhandlingssyftet komma till tillräckligt tydligt uttryck. Även om det på ett principiellt plan inte finns något hinder mot att konstruera sina åberopanden genom korsvisa hänvisningar eller genom uppsamling under vissa rättsliga termer, kommer dessa metoder således ofta i konflikt med det höga kravet på tydlighet.

Ovan beskrivna problem väcker frågor om i vad mån sammanhanget för en hänvisning eller ett omnämnande kan tillmätas betydelse vid tolkningen av parternas processhandlingar. I denna fråga kan viss ledning sökas i Högsta domstolens praxis avseende processhandlingen åberopande i tvistemål. I NJA 1980 s. 352 prövades frågan om hovrätten, i ett dispositivt tvistemål, dömt i strid med 17 kap. 3 § andra meningen RB. I målet hade köparna, då de bereddes tillfälle att *utveckla sin talan*, beskrivit vissa ekonomiska förhållanden kring de i målet aktuella förvärven (köp av villor). Hovrätten hade ogillat köparnas talan med hänsyn till aktuella förhållanden, och köparna gjorde i Högsta domstolen gällande att hovrätten därigenom hade dömt över icke åberopade omständigheter. I Högsta domstolens beslutsskäl fäster domstolen avseende vid bl.a. det *sammanhang* i vilket uttalandet gjordes. Med hänsyn till sitt sammanhang kunde omständigheten i fråga inte anses ha blivit åberopad på ett erforderligt sätt.[51]

Att sammanhanget för en processhandling har betydelse för om den ska uppfattas som ett åberopande vinner gott stöd i doktrinen.[52] I praxis har detta benämnts som den ”processuella kontexten” i vilken en processhandling äger rum.[53] Det sagda innebär att om en konkret omständighet omnämns i en inlaga under en rubrik som har med partens grunder eller åberopanden att göra, utgör sammanhanget ett tolkningsdatum som med styrka talar för att uppfatta omnämnandet som ett åberopande. Omvänt innebär det faktum att en konkret omständighet omnämns i ett vittnesförhör ett tolkningsdatum som, i avsaknad av

[50] Se härtill Hardenberger, 2023, s. 259 ff. Det talas i dessa sammanhang om olika moment i ett rättsfaktum, se exempelvis Heuman i JT 2024–25 s. 724 ff.
[51] Högsta domstolen fäster även avseende vid *innehållet* i påståendet i fråga, dvs. att det rörde sig om ett för köparna ofördelaktigt sakförhållande som de saknade intresse av att åberopa till stöd för sin talan, se NJA 1980 s. 352, på s. 358.
[52] Se Hardenberger, 2023, s. 305 f. och 309; Lindell, Processuell preklusion, 1993, s. 230 f.; Westberg, 1988, s. 105 f. och 108 f.; och Westberg, Konflikt och kontrakt, 2020, s. 439.
[53] Se Gotlands tingsrätt, T 309-17, avgörande 2017-09-08, s. 27.

andra tolkningsdata, talar mot att uppfatta situationen som att omständigheten åberopas till grund för partens talan.[54]

När det kommer till den plats i partens inlagor jämte bilagor som ett sakförhållande beskrivs är en direkt följd av sammanhangskriteriet att det ska göras en åtskillnad mellan å ena sidan faktaförhållanden som beskrivs i partens inlagor i direkt anslutning till rubriker som har med grunder för talan att göra och å andra sidan faktaförhållanden som beskrivs i övriga delar av det ingivna materialet, exempelvis i en bevisbilaga eller under en rubrik som inte har med partens åberopanden att göra. Av NJA 1996 s. 52 följer att ett omnämnande under en rubrik som har med rättslig argumentation att göra inte ensamt räcker för att omständigheten i fråga ska anses ha blivit åberopad i målet.[55] Motsvarande gäller för omnämnanden i bevisbilagor och andra underbilagor i vilka vi inte förväntar oss att se åberopanden, i avsaknad av andra tolkningsdata mot bakgrund av vilka det blir tydligt för motparten och skiljenämnden att ett processhandlingssyfte föreligger.[56] Ytterligare relevanta tolkningsdata kan vara att parten formulerat ett bevistema med sikte på sakförhållandet i fråga,[57] eller att omständigheten tagits upp som en del av partens talan i skiljenämndens recit.[58]

Av det ovan sagda följer inte med nödvändighet att åberopanden inte kan ske genom att en grupp omständigheter samlas under rättsliga uttryckssätt eller att det i parternas inlagor hänvisas till underavsnitt och bilagor av vilka de närmare åberopanden framgår. I omfattande och tekniskt komplicerade tvister kan dessa tillvägagångssätt till och med vara nödvändiga för att faktamaterialet ska bli överblickbart och parternas positioner tydliga. Anta exempelvis att åberopande part i en inlaga, under en rubrik som har med grunder för talan att göra, pekar ut och i generella ordalag beskriver ett sakförhållande som denne vill åberopa till grund för sin talan. På grund av den stora detaljrikedomen i sakförhållanden hänvisar parten till att sakförhållandets närmare beskaffenhet framgår av en i målet ingiven bilaga eller av ett mer omfattande underavsnitt i partens inlaga. I den beskrivna situationen har parten konstruerat sitt åberopande genom hänvisning till en bilaga, samtidigt som önskan att underställa sakförhållandet skiljenämndens prövning kommit till klart och otvetydigt uttryck. Vid första påseende

[54] Se exempelvis Svea hovrätt, T 10465-23, avgörande 2025-05-28, s. 133 ff. och 145 ff.
[55] Se NJA 1996 s. 52, på s. 61.
[56] För ett skiljerättsligt exempel på en faktauppgift som förekom i den skriftliga bevisningen, se Svea hovrätt, T 9246-21, avgörande 2023-02-23, s. 26 f. Fallet kommenteras av Heuman i JT 2024–25 s. 927 ff.
[57] Se Hardenberger, 2023, s. 311 f.
[58] För en beskrivning av reciten som ett kontrollinstrument och som ett hjälpmedel i den materiella processledningen avseende parternas åberopanden, jfr Hardenberger, 2023, s. 322 ff. Notera att det förhållandet att omständigheten i reciten antecknas som åberopad förutsätter att parten innan reciten upprättas givit uttryck för en vilja att vidta processhandlingen i fråga. En initial otydlighet kan dock läkas genom att skiljenämnden i reciten antecknar omständigheten som åberopad samtidigt som parten inte invänder mot detta.

kan därför denna metod anses nå upp till kravet på ett klart och otvetydigt åberopande.

Den beskrivna metodiken behöver dock problematiseras. Anta att det av bilagan eller underavsnittet i fråga framgår en stor mängd omständigheter som *prima facie* skulle kunna ha rättslig relevans i målet. Ska partens hänvisning tolkas som att varje i bilagan eller underavsnittet beskriven omständighet underställs skiljenämndens bevis- och relevansprövning genom åberopande? Och ligger det i så fall i skiljenämndens uppdrag att sakpröva varje sådan omständighet, eller ska skiljenämnden först vidta en materiell relevansbedömning (sortera ut och tolka fram relevanta fakta) för att sedan ta ställning till vad som är åberopat i målet? Om frågorna besvaras jakande skulle motiven bakom det höga kravet på tydlighet urholkas. En sådan ordning skulle innebära att motparten fick svårigheter att veta vad denne har att försvara sig mot samtidigt som denne skulle ges incitament att framställa en mängd invändningar mot den verklighetsbeskrivning som återfinns i bilagan respektive underavsnittet. Vidare skulle ordningen innebära att den inre ramen för prövningen vidgades betänkligt, med ökade processkostnader som följd. I situationer då fler åberopanden konstrueras enligt den beskrivna metodiken samtidigt som de hänvisade avsnitten och bilagorna innehåller en stor mängd faktauppgifter, skulle hela idén bakom att det är parterna som disponerar över föremålet för processen gå förlorad. Den praktiska konsekvensen skulle i stället bli att skiljenämnden gavs ett förhållandevis stort mandat att på eget initiativ (*ex officio*) sovra i processmaterialet och leta reda på de för tvistens avgörande relevanta faktaförhållandena. Skiljenämnden skulle därtill ha att sammanställa de för tvistens avgörande omedelbart relevanta sakförhållandena, vilket skulle innebära att ansvaret för att kategorisera rättsfakta i allt för stor utsträckning skulle flyttas över till skiljenämnden.[59] En sådan ordning skulle komma i konflikt med fundamentala principer för skiljeprocessen. Tanken att parterna på det beskrivna sättet skulle kunna överlämna den närmare relevansbedömningen till skiljenämnden har dessutom förkastats av Högsta domstolen.[60]

Vad den part som vill konstruera sitt åberopande genom en hänvisning till ett visst avsnitt i en inlaga eller till en viss bilaga har att göra är att säkerställa att såväl hänvisningen som den i avsnittet eller bilagan förekommande beskrivningen av omständigheten är så klar att processhandlingssyftet inte kan missförstås, vare sig av skiljenämnden eller motparten. Kravet på tydlighet tar då inte bara sikte på *att* något i bilagan eller avsnittet åberopas (som ett påstått rättsfaktum), utan också

[59] Se härtill Wigén, Vem bär ansvaret för att kategorisera rättsfakta i dispositiva tvistemål?, i SvJT 2024 s. 509 ff.

[60] Jfr NJA 1992 s. 375, på s. 401. Se härtill Hardenberger, 2023, s. 216 ff. I 1992 års fall argumenterade en av parterna för att det låg på domstolen att sortera mellan åberopande omständigheter (rättsfakta) och införda omständigheter (bevisfakta), vilket inte accepterades av Högsta domstolen. Domstolen/skiljenämnden har endast att pröva den materiella relevansen av sådana omständigheter som åberopats till grund för parts talan.

vilka däri beskrivna omständigheter som omfattas av åberopandet. Om parten lyckas tydliggöra inte bara att något åberopas utan också vad som åberopas — exempelvis genom utpekande av vissa avgränsade delar eller avgränsade faktauppgifter — finns det inte något formellt hinder mot att åberopandet tar sig uttryck i formen av en hänvisning. Den slutliga tolkningen av processhandlingen i fråga ska dock ske mot bakgrund av samtliga tillgängliga tolkningsdata. Här ska, utöver det processuella sammanhanget för beskrivningen i fråga, även andra tolkningsdata tillmätas relevans. Relevanta tolkningsdata skulle kunna vara innehållet i omständigheten i fråga,[61] förekomsten/utevaron av ett bevistema som tar sikte på sakförhållandet[62] och förekomsten/utevaron av en argumentation från parterna om omständigheten i fråga.[63] Utifrån samtliga tolkningsdata ska det vara klart och otvetydigt att en specifik omständighet underställts skiljenämndens sakprövning, för att omständigheten i fråga ska få tas upp som ett element i domsgrunden.

Avslutningsvis kan tilläggas att i tvister som aktualiserar ett omfattande material, där det går att dra olika slutsatser om den rättsliga relevansen av i materialet förekommande beskrivningar av faktiska förhållanden samtidigt som de i materialet förekommande verklighetsbeskrivningarna är motstridiga, blir det än viktigare att åberopande part tydliggör vilka konkreta omständigheter som åberopas i målet. I aktuella tvister kommer mer subtila tolkningsdata — rättslig relevans, fokus för parternas diskussion, bevisteman etc. — ofta inte ge någon närmare ledning i fråga om vad som underställs sakprövning genom åberopande. Detta till trots ska det som utgångspunkt inte finnas utrymme för att nämnden och motparten uppfattar processhandlingen på olika sätt, och det ska under alla förhållanden inte krävas en omfattande tolkningsoperation för att ens förstå vilka omständigheter som åberopas som rättsfakta. I ett läge där det krävs omfattande tolkningar för att ens förstå vad som åberopas, har processhandlingssyftet inte kommit till tillräckligt tydligt uttryck. För att skiljenämnden i detta läge ska få grunda domen på en viss omständighet krävs att skiljenämnden genom materiell processledning förmår parten att klargöra vilka specifika omständigheter som omfattas av åberopandet. Utan ett sådant klargörande bör i processmaterialet förekommande omständigheter uppfattas som införda, men inte åberopade.

4 Uppdragsunderskridanden och feltolkning av processhandlingar

Skiljenämndens kompetens styrs av den yttre och inre ramen för prövningen. Den yttre ramen bestäms dels av vad som lagligen får avgöras genom skiljeförfarande, dels de ramar som bestäms av skiljeavtalet. Den inre ramen styrs av parternas processhandlingar.[64]

[61] Se Hardenberger, 2023, s. 306 f. och 309 f.
[62] Se not 57 ovan.
[63] Se exempelvis Svea hovrätt, T 11225-23, avgörande 2025-03-05, s. 15 f.
[64] Se Lindskog, 2020, IV:0, avsnitt 3.2.

En rättshandling behöver — oberoende av om den syftar till att åstadkomma materiella eller processuella rättsverkningar — alltid tolkas. Utan tolkning är det inte möjligt att ge rättshandlingen något bestämt innehåll.[65] Detta gäller även inom processrätten, dvs. för rättshandlingar som syftar till att åstadkomma processuella rättsverkningar.

En följd av ovan beskrivna utgångspunkter är att det är nödvändigt för skiljenämnden att tolka och fastställa innehållet i parternas processhandlingar för att nämnden ska kunna ta ställning till den inre ramen för processen.[66] När skiljenämnden prövar parternas tvist har den med andra ord att tolka parternas processhandlingar — exempelvis yrkanden, åberopanden och erkännanden — och mot bakgrund av dessa pröva den tvist som parterna har presenterat för nämnden. Prövningen ska omfatta hela den partsbestämda tvisten samtidigt som prövningen inte ska sträcka sig utöver den inre ramen.

Den beskrivna kompetensen ska givetvis betraktas i ljuset av parternas bestämmanderätt över tvisteföremålet. Som inledningsvis påpekades präglas skiljeprocessen av dispositionsprincipen. Detta innebär att skiljenämnden — även om den i och för sig har kompetens att tolka parternas processhandlingar — inte i första hand bör låta oklara och vaga processhandlingar bli föremål för tolkning. I de fall parternas yrkanden, åberopanden och erkännanden är oklara bör skiljenämnden i stället göra bruk av sin materiella processledning och genom denna fullt ut klarlägga parternas positioner.[67] En målsättning för den materiella processledningen bör vara att parternas positioner blir klarlagda i sådan utsträckning att några omfattande tolkningsoperationer inte behövs.[68] Om det inte kan tas för givet att motparten eller ens parten själv uppfattat vad skiljenämnden lägger i en viss processhandling, föreligger en skyldighet för skiljenämnden att processleda parten. I detta sammanhang ska det höga kravet på tydlighet vad gäller parternas processhandlingar beaktas.[69] Om skiljenämnden underlåter att processleda parten i en situation då det föreligger oklarheter i fråga om innebörden av partens processhandling och parten kan överraskas av den betydelse som skiljenämnden lägger i processhandlingen i fråga, föreligger åtminstone ett klanderbart handläggningsfel.[70]

När en skiljedom klandras (eller när en dom från allmän domstol angrips genom en klagan över domvilla) är det inte ovanligt att klandrande part menar att skiljenämnden (eller underinstansen) tolkat parternas processhandlingar på ett felaktigt sätt. Det blir då upp till den

[65] Se exempelvis Samuelsson, Fullmaktsläran, 2023, s. 35 ff.
[66] Se Lindskog, 2020, I:0, avsnitt 1.3.3 och III:0, avsnitt 4.1.2.
[67] Se exempelvis den skiljaktiga meningen i RH 1991:70; samt Maunsbach, Uppdragsöverskridande och handläggningsfel som klandergrund, 2024, s. 426.
[68] Se i not 38, 39 och 41 ovan hänvisade källor.
[69] Se not 27 ovan.
[70] Se Lindskog, 2020, V:34, avsnitt 5.2.7. Vad gäller tröskeln för att det ska vara fråga om en överraskning, se Westberg, i JT 2000–01 s. 348 ff. Notera även att skiljenämnden kan ha visst utrymme att inom ramen för den språkliga innebörden av ett åberopande omformulera dess innehållet, se Westberg, 2020, s. 437 vid not 502.

överprövande domstolen att ta ställning till innebörden av de processhandlingar som parterna vidtagit inför nämnden. Har parterna genom sina åberopanden (processhandlingar) givit nämnden befogenhet att sakpröva de omständigheter som tagits upp i domsgrunden? Och har parterna genom erkännanden givit skiljenämnden befogenhet att avgränsa sakprövningen i visst avseende, dvs. att lägga vitsordade omständigheter till grund för skiljedomen utan närmare sakprövning? Det blir i detta läge upp till den överprövande domstolen att ta ställning till (i) om skiljenämnden — inom ramen för sin tolkningskompetens — gjort en korrekt tolkning av parternas processhandlingar och (ii) om nämnden hållit sig inom ramen för prövningen utifrån en enligt överinstansen korrekt tolkning av parternas positioner.

Vad gäller bedömningen enligt (i) ska inledningsvis noteras att parternas bestämmanderätt över den inre ramen för processen utövas i form av yrkanden och medgivanden respektive åberopanden och erkännanden.[71] Vid sidan av dessa processhandlingar har parterna möjlighet att förneka varandras faktapåståenden och rättsinvända mot olika sidor av den rättsliga argumentationen.[72] Varken förnekandet eller rättsinvändningen har någon processuell rättsverkan knuten till sig. Detta innebär att skiljenämnden oberoende av om motparten till den åberopande parten förnekar ett rättsfaktumpåstående, har att pröva sakfrågan om den åberopade omständigheten är bevisad med erforderlig styrka. Samma sak gäller för rättsfrågan, oberoende av om motparten uttryckligen rättsinvänder mot påståendet. Avsteg från nämnda utgångspunkt ska göras endast om motparten erkänner omständigheten i fråga.[73] En följdeffekt av det sagda är att det i förhållande till bestämmandet av den inre ramen för processen är av begränsad relevans huruvida ett förnekande eller en rättsinvändning framställts av motparten och hur dessa processhandlingar i så fall tolkas. De avgörande frågorna är i stället hur parternas åberopanden och erkännanden tolkas. Om någon av parterna förhållit sig passiv till den andre partens åberopanden ska passiviteten som utgångspunkt inte tolkas som ett erkännande.[74] Detta gäller även i skiljeförfaranden enligt LSF.[75]

Vidare vad gäller (i) har det i litteraturen uttalats att en feltolkning eller missbedömning av en i och för sig beaktad ensidig processhandling inte utgör ett klanderbart fel. Klander till följd av handläggningsfel skulle i dessa situationer endast komma i fråga om processhandlingen

[71] För en beskrivning av dessa processhandlingar, se Ekelöf m.fl., 2016, s. 40 ff.
[72] Se föregående not, s. 45.
[73] Se Hardenberger, 2023, s. 365 f. För ett illustrativt exempel, se Svea hovrätt, T 10465-23, avgörande 2025-05-28, s. 135. Ett erkännande kan enligt Ekelöf även omfatta omständighetens rättsliga betydelse, se hänvisning i not 19 ovan.
[74] Se NJA 1990 C 24; NJA 2008 N 12; NJA 2010 s. 643; NJA 2016 s. 668 p. 12 och 13; Heuman, Skyldigheten enligt RB 17:3 att göra förnekanden och kontradiktoriska och konträra åberopanden, i JT 2007–08 s. 909 ff.; och Westberg, i JT 2011–12 s. 168 ff.
[75] Se Svea hovrätt, T 1323-17, avgörande 2018-03-29, s. 15; och Heuman, 1999, s. 354. Se dock RH 1991:70 samt Heuman, i JT 2024–25 s. 926.

inte beaktats på ett vederbörligt sätt.[76] Uttalandet kan verka förvånande, men bör läsas i kontexten av processhandlingar i allmänhet.[77] I denna kontext kan ståndpunkten uppfattas som att en feltolkningen av en processhandling inte *i sig själv* konstituerar ett klanderbart handläggningsfel.[78] Skulle feltolkningen däremot få som konsekvens att skiljenämnden begår ett uppdragsöverskridande, går det att uppfatta samma författare som att det är *konsekvensen — (ii) överskridandet* — som utgör det klanderbara felet. Att feltolkningen i sistnämnda exempel inte skulle kunna föranleda klander står direkt i strid med utgångspunkten att en dom över en icke åberopad omständighet utgör ett klanderbart uppdragsöverskridande.[79] En sådan dom är i en majoritet av alla fall en följd av just en feltolkning av partens position; vad som enligt hovrätten inte bör uppfattas som ett åberopande har av skiljenämnden uppfattats som ett åberopande, varvid nämnden ansett sig ha befogenhet att grunda domen på omständigheten i fråga. Åtskillnaden går tillbaka till uppdelningen mellan avvikelser från uppdraget och fel i handläggningen.

Vad gäller åberopanden och erkännanden kommer situationen då en skiljenämnd lagt en icke erforderligt åberopad omständighet till grund för skiljedomen, eller då skiljenämnden inskränkt sin prövning på ett sätt som inte motiveras av parts erkännande, inte sällan kännetecknas av just det faktum att nämnden tolkat en processhandling på ett annat sätt än den överprövande domstolen. Tänkbara exempel är att nämnden slutit sig till att parten ”får anses”[80] ha åberopat en viss omständighet eller att partens passivitet ska uppfattas[81] som att denne erkänt (vitsordat) en omständighet, medan den överprövande domstolen inte anser att processhandlingssyftet kommit till tillräckligt tydligt uttryck.[82] I dessa fall har nämnden enligt den överprövande domstolen tolkat processhandlingen på ett felaktigt sätt, och tolkningsfelet har fått som konsekvens att nämnden antingen gått utöver prövningsramen eller inskränkt sin prövning på ett omotiverat sätt. Att denna typ av tolkningsfel inte skulle kunna föranleda klander motsägs av uttalanden i förarbeten, praxis och doktrin.[83] Det klanderbara felet utgörs i dessa fall av att skiljenämnden gått utöver uppdraget genom att grunda sin

[76] Se Lindskog, 2020, I:0, avsnitt 1.3.3 och V:34, avsnitt 5.1.3 vid not 3787 (266).
[77] Notera att fallen som diskuteras av Lindskog rör återkallelse av talan, se NJA 1975 s. 536 (”Repotype”); och NJA 1990 s. 419 (”Red Sea”).
[78] Det går mot bakgrund av Högsta domstolens praxis att ställa sig kritisk till denna utgångspunkt, se NJA 1975 s. 536 (”Repotype”); NJA 1990 s. 419 (”Red Sea”); och NJA 2019 s. 171 (”Belgor”), punkt 28 och 34. Likt Högsta domstolens utgångspunkt i Belgor verkar Svea hovrätt utgå från att en feltolkning av ett erkännande eller ett åberopande i och för sig skulle kunna utgöra ett handläggningsfel, se Svea hovrätt, T 11225-23, avgörande 2025-03-05 s. 17 ff., även om hovrätten i 2025 års fall fann att det inte rörde sig om en feltolkning av processhandlingen i fråga.
[79] Jfr Lindskog, 2020, V:34, avsnitt 4.3.
[80] Se NJA 1988 s. 567, domskälens näst sista stycke.
[81] Se NJA 2010 s. 643, punkt 6.
[82] Se de i not 27 refererade fallen.
[83] Se noterna 7–9 ovan.

dom på en icke åberopad omständighet eller att skiljenämnden inskränkt sin prövning till endast en del av den partsbestämda tvisten. Till detta kommer ofta att skiljenämnden brustit i sin materiella processledning. Att nämnda fel bedöms vara för handen är dock ofta en följd av att skiljenämnden — enligt den överprövande domstolen — tolkat parternas processhandlingar på ett felaktigt sätt.

Slutligen ska noteras att det i skiljerättslig doktrin finns olika uppfattningar om hur situationer då skiljenämnden till följd av misstag, förbiseende eller feltolkning inskränkt sin prövning till att omfatta endast en del av parternas tvist ska hanteras. Ett exempel är att skiljenämnden, till följd av en feltolkning av ett åberopande, underlåtit att pröva en i och för sig åberopad och icke erkänd alternativ grund.[84] Ett annat exempel är att skiljenämnden felaktigt uppfattat en viss omständighet som erkänd i rättsligt och faktiskt hänseende (vitsordad) och därför lagt denna till grund för sin dom utan närmare sakprövning.[85] I dessa exempel menar Lindskog att det inte är fråga om ett uppdrags*överskridande* eftersom felet inte ligger i att skiljenämnden gått utöver prövningsramen.[86] Felet skulle i stället prövas mot regeln om handläggningsfel. Hobér, Heuman, Lindell och Maunsbach menar dock att ett fel bestående i att skiljenämnden — till följd av en feltolkning av parts processhandling — endast prövat en del av den partsbestämda tvisten även utgör ett uppdragsöverskridande.[87] Enligt dessa författare skulle det således potentiellt röra sig om två fel varav det ena rör handläggningen — feltolkning eller misstag i fråga om processhandlingen — och det andra rör uppdragets gränser, dvs. den konsekvens för skiljenämndens materiella prövning av den överlämnade frågan som den felaktiga handläggningen leder fram till.

För egen del har jag svårt att acceptera att en omotiverad inskränkning av prövningen från skiljenämndens sida inte skulle falla under 34 § första stycket 3 LSF. Ett första skäl för detta är att en sådan tolkning står i strid med hur bestämmelsen tolkats i klanderpraxis från Svea hovrätt.[88] Ett andra skäl är att en sådan ordning skulle medföra att de konsekvenser som följer av en feltolkning av en processhandling som vidgar ramen (klander till följd av dom över icke åberopad omständighet) skulle skilja sig från de konsekvenser som följer av en feltolkning av en processhandling som inskränker ramen (icke klanderbart handläggningsfel, förutsatt att processhandlingen inte åsidosatts i sin hel-

[84] Jfr Svea hovrätt, T 540-23, avgörande 2025-01-10. Jfr även Svea hovrätt, T 10465-23, avgörande 2025-05-28, s. 125 ff., där en stor mängd påståenden om underlåtenhet att pröva åberopade rättsfakta/motfakta var föremål för klander. Endast en klandergrund (avsnitt 4.2.4 i domskälen) var framgångsrik.

[85] Se NJA 2019 s. 171 (”Belgor”), punkt 28 och 34. Jfr även Svea hovrätt, T 11225-23, avgörande 2025-03-05, s. 17 ff. För frågan om ett erkännande kan avse den rättsliga relevansen av en åberopad omständighet, se hänvisningar i not 19 ovan.

[86] Se hänvisningar i slutet av not 21 ovan.

[87] Se hänvisningar i not 23 ovan.

[88] Se Svea hovrätt, T 1356-18, avgörande 2022-11-04, s. 36; och T 540-23, avgörande 2025-01-10, s. 20. Notera dock att Svea hovrätt i T 10465-23, avgörande 2025-05-28, s. 125 ff., prövar påstådda underskridanden som en fråga om handläggningsfel.

het). Att fallen skulle systematiskt skiljas åt eftersom det ena leder till en utökad prövning och det andra leder till en inskränkt prövning, enbart med hänsyn till ordvalet i 34 § första stycket 3 LSF, är svårt att acceptera.[89] Fallen är direkt jämförbara både i fråga om skiljenämndens misstag och konsekvenserna för parterna, dvs. ett åsidosättande av dispositionsprincipen.[90] Slutligen ska noteras att såväl en dom över en icke åberopad omständighet (överskridande) som en dom i vilken domstolen underlåtit att pröva alla moment som ett bifall förutsätter (underskridande) konstituerar ett grovt rättegångsfel enligt RB.[91] Detsamma gäller för fall där en domstol felaktigt utgått från att en omständighet varit ostridig.[92] Det finns inte några skillnader mellan skiljeprocessen och tvistemålsprocessen som motiverar att fallen ska behandlas annorlunda enligt RB jämfört med LSF.

5 Sammanfattning

Sammantaget kan konstateras att det finns gott stöd för att upprätthålla civilprocessens höga tydlighetskrav vad gäller parternas processhandlingar i allmänhet och åberopanden i synnerhet även i skiljeförfaranden enligt LSF. Detta gäller inte minst i inhemska, svenska, skiljeförfaranden. Skälen för det sagda hänger samman med dispositionsprincipens starka ställning i skiljeprocessen och att parternas rättssäkerhetsintresse — dvs. intresset av att veta vad de försvarar sig mot — gör sig gällande med samma styrka i de båda processformerna.

Likt de allmänna domstolarna har skiljenämnder kompetens att tolka och fastställa innehållet i parternas processhandlingar. I en klanderprocess kan det faktum att en skiljenämnd, enligt den överprövande domstolen, feltolkat innehållet i en processhandling i sig självt utgöra ett klanderbart handläggningsfel. För att feltolkningen som sådan ska klassificeras som ett handläggningsfel bör dock krävas att misstaget är

[89] För motsvarande uppfattning, se Lindell, 2021, s. 764 f. Notera att Svea hovrätt i T 1356-18 och T 540-23 lyfter problematiken med att ett *underskridande* inte fullt ut passar in i lydelsen av 34 § andra stycket 3, men att domstolen trots detta finner att bestämmelsen omfattar dessa fall.

[90] I fallet då skiljenämnden felaktigt tolkat en processhandling som ett erkännande har skiljenämnden vidtagit en processhandling (lagt omständigheten till grund för domen så som erkänd/vitsordad) utan att parterna genom sina processhandlingar givit skiljenämnden en sådan befogenhet (det har saknats partsinitiativ). Detta strider mot dispositionsprincipen.

[91] För förstnämnda situation, se 17 kap. 3 § andra meningen RB samt exempelvis NJA 2003 s. 58; och NJA 2019 s. 802 (”Abbes bygg”). För sistnämnda situation, se NJA 2000 C 19; NJA 2016 s. 668; och Hardenberger, 2023, s. 390 ff. Lindell tar också underskridandet som exempel, se Lindell, 2021, s. 765. Notera dock att det för ogillande räcker att skiljenämnden finner att en av flera bifallsförutsättning(ar) inte är uppfylld, se Svea hovrätt, T 10465-23, avgörande 2025-05-28, s. 144; och Hardenberger, 2023, s. 390 ff.

[92] NJA 2001 s. 282, på s. 285. Högsta domstolen hänvisar till hovrätten bedömning i frågan: ”I det nu aktuella fallet har HovR:n som grund för att återförvisa målet anfört att det vid TR:n förekommit ett rättegångsfel genom att TR:n felaktigt utgått från att ett visst förhållande varit ostridigt mellan parterna. Härigenom har ramen för målets prövning påverkats”. Resonemanget illustrerar kopplingen mellan en feltolkning av processhandlingen (erkännandet) och dess konsekvens, dvs. en inskränkning av prövningsramen.

av grövre art (att skiljenämnden saknat fog för sin tolkning). Skulle skiljenämnden helt ha bortsett från processhandlingen i fråga är det okontroversiellt att uppfatta detta som ett handläggningsfel.

Feltolkningen av, eller bortseendet från, en processhandling ska dock skiljas från de konsekvenser som sådana felsteg får för nämndens materiella prövning av den överlämnade frågan. Om feltolkningen eller bortseendet får konsekvenser för prövningens omfattning kan *även detta* föranleda klander. Detta gäller enlig min mening såväl situationen då den felaktiga tolkningen lett till att skiljenämnden gått utöver den inre prövningsramen som situationen då skiljenämnden inskränkt sin prövning till att omfatta endast en del av den partsbestämda tvisten. I båda fall har dispositionsprincipen åsidosatts; skiljenämnden har inte respekterat parternas uppdrag så som det bestämts genom deras processhandlingar. Situationen bör i båda fall klassificeras som ett uppdragsöverskridande, även om detta passar mindre väl med ordvalet i 34 § första stycket 3 LSF.